

مباحث انسان‌شناسی

از دیدگاه امیر مومنان علی (ع)
در عهدنامه‌ی مالک اشتر

علامه‌ی حسن خوش‌اقبال

۱۳۹۱

نشر نگره

سرشناسه	خوش اقبال، غلام رضا، ۱۳۵۵ -
عنوان و پدیدآور	مباحث انسان‌شناسی از دیدگاه امیر مومنان علی (ع) در عهدنامه‌ی مالک اشتر / غلام‌رضا خوش اقبال.
مشخصات نشر	شیراز، نگره ۱۳۹۱.
مشخصات ظاهری	۷۲ ص.
شابک	978-600-92912-3-6 : ۲۰۰۰۰ ریال
وضعیت فهرست‌نویسی : فیا	
یادداشت	کتابنامه : ص. ۷۱ - ۷۲؛ همچنین به‌صورت زیرنویس.
موضوع	علی بن ابی‌طالب (ع)، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق.
موضوع	نهج البلاغه -- انسان
موضوع	انسان (اسلام).
رده‌بندی کنگره	۱۳۹۱ / ۸۷ الف / ۳۸ / ۰۹ BP
رده‌بندی دیویی	۱۷۱ / ۱۵۱
شماره کتابشناسی ملی	۲۹۰۴۴۱۰

مباحث انسان‌شناسی

از دیدگاه امیر مومنان علی (ع) در عهدنامه‌ی مالک اشتر

غلام‌رضا خوش اقبال

چاپ اول / ۱۳۹۱ / ۲۰۰۰ جلد / چاپ: صبیح امروز

لیترگرافی: پردیس / صحافی: ایلان / صفحه‌آرا: نفیسه اعتماد

طرح جلد: زهرا خوش اقبال / شابک: ۳-۶-۲۹۱۲-۳۸ / ۹۷۸ / ۲۰۰۰ تومان

حق چاپ برای ناشر و نویسنده محفوظ است.

دفتر شیراز: هدایت غربی، کوچه ۷، پلاک ۲۲۸، تلفن: ۷۱۱-۲۳۵۸۲۴۱

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
مقدمه	۷
انسان شناسی	۱۷
عهد نامه - عهد الولاية	۲۵
مالک اشتر	۲۶
متن عهد نامه مالک اشتر	۲۹
فراز نخست : خدا ترسی و ایمان	۵۵
فراز دوم : فروتنی و تواضع	۵۶
فراز سوم : خودشناسی	۵۷
فراز چهارم : مهربانی با برادران دینی	۵۸
فراز پنجم : رازیوشی و وفای به عهد	۵۹
فراز ششم : حل مشکلات دیگران	۶۱
فراز هفتم : گفتگو با اهالی علم و حکیمان	۶۲
فراز هشتم : خالص کردن کارها برای خدا	۶۳

فراز نهم : خودپسندی را از خود دور کن ----- ۶۴

فراز دهم : بازگشتن به سوی خداوند ----- ۶۶

فراز آخر دعا ----- ۶۷

فهرست منابع ----- ۷۱

www.ketab.ir

مقدمه

إِنِّي خَالِقُ بَشَرًا مِّن طِينٍ / وَ نَفَخْتُ فِيهِ مِن رُّوحِي.
و هم آنچنان فرمود: نیافریدیم مردم را در بیکوثر نگاشتی.

و این پیام عشق و محبت است که برای همه آدمیان فرستاده شده است، که حضورش حضوری روشن و برگرفته از نور وحدانیت احدی است و درک این موضوع همه انسان‌ها را نشاید، که کار کار دل است و آنکه دل او بیدارتر، بیناتر. آن چنان که بزرگان و انبیاء و اولیاء همه و همه به روشایی رسیده بودند و آنچه در مسیر تنگ زندگی برایشان ایستاده بود و جود جان جان بود. باید یقین داشت که در تمام دوران‌ها و عصرهای خلقت‌های آدم بوده‌اند برگزیدگانی که گاه نمایان و گاه پنهان در راه دل در پرداز بوده و آنچه را بایسته بودند با گوش جان می‌پذیرفتند و دانسته بودند که:

"پادشاهان صورتی چون عمارتی فرمایند خدمتگذاران بر کار کنند، ننگ دارند که خودی خود است در گل نهند. به دیگران باز گذارند و لکه چون کار بران خانه رسد که در آن گنجی خواهند نهاد جمله خدم و حشم را دور کنند و به خودی خود دست در گل نهند و موضوع گنج با به اندازه گنج راست کنند. و آن گنج به خودی خود بنهند. و به هر گنج طلسمی سازند تا از تصرف اغیار محفوظ ماند حق تعالی چون اصناف موجودات می آفرید از دنیا و آخرت و بهشت و دوزخ و سلطه گوناگون بر کار کرد. در هر مقام و منزل کارکنان مختلفه فرا داشت. چون نویست به خلقت آدم رسید گفت: خانه آب و گل آدم من می سازم این را به خودی خودی می سازم بی واسطه که در اوج گنج معیت تمیبه خواهم کرد." هر چند خاک را تاب بردوش کشیدن این امانت نبود اما آنچه حاصل خواهد آمد از وجود خود حق خواهد برد و هست؛ که می بایست بر گل نگریم و بر دل نگریم.

در نهایت شد انسانی با جوهره ظاهر و باطن، روح و جسم، ناسوت و لاهوت، دل و جان و این انسان اعلا شد، اوج گرفت و مشی یافت. آن چنان که ملائک نیز قدر و شأن انسان را درک کرده بر او سجده آوردند. اما دریغ از خود انسان که در ناسوت، گرم سرگرمی ها و دل خوشی های انسانی به گرفتاری افتاد. دیگر خودی خود را از یاد برده است.

در هر تقدیر شناخت انسان که نمونه‌ی کاملی از کل جهان هستی است، انسانی را می‌طلبد که خود سرشار از وجود لایزال حق باشد و او همان انسان کاملی است که در زمانی پیغمبر، کامل‌ترین پیام رسان حق بود و پس از آن ولی مطلق او و حضرت حق، امیر مومنان علی علیه السلام به، هست و خواهد بود، این بزرگ مرد تاریخ که نورانیت حق به وضوح در چهره‌ی منور او مشاهده می‌شد و این نور در سینه‌ی مردان و اولیا الله تا ابدیت روشن است و وجود پر خیر و برکت او که واسطه‌ای برای اتصال به وجود مبارک حق است در تمام عصرها در جریان است و طالب و عاشقان و سوختگان خدا را دستگیری می‌کند و رابطه‌ای است برای رسیدن به وجود نورانی حق تعالی، آن هم در تمام صفات اولیا الله محفوظ است. به گفته‌ی استاد ارجمند جناب آقای دکتر سید محمد مهدی جعفری آنچه امیر مومنان را متمایز جلوه می‌دهد این است که: «علی تحت تأثیر سه عامل مهم است نخست طبیعت باز و افق‌های بی‌کران آسمان صاف شبه جزیره‌ی عرب که همه‌ی افراد قریش به ویژه بنی‌هاشم را از سخنوری و شاعری بهره‌مند ساخته دوم قرآن کریم که نه تنها از جهت پیام جاویدان بلکه از جهت فصاحت افشلی و بلاغت مسموم نیز معجزه‌ای غیر قابل انکار به شمار می‌رود و سوم فصاحت و بلاغت معلم و مربی بزرگ او پیامبر اکرم صلی اله علیه و آله و سلم که می‌فرمود: «أَنَا أَفْصَحُ الْغَرْبِ». در این باره باید گفت علی بن ابی طالب در عقل و اندیشه، یگانه و بی‌همتا است و محور فکری جهان

اسلام و سرچشمه‌ی همه‌ی علوم از جمله علوم عربی است و در میان اعراب و شاید دیگر زبان‌ها، علمی نباشد که علی علیه السلام آن را پایه گذاری نکرده و یا در پیدایش آن سهیم نباشد. بلاغت و عظمت او در مایل اجتماعی و انسان شناختی از چشم هیچ کس به دور نیست و آنچه شاهد بر این ادعاست کتاب گهر بار نهج البلاغه است که نامه حال به دست اساتیدی بزرگ، اندکی کاویده شده است نه آنکه ایی اساتید و بزرگان نتوانسته باشند حق مطلب را ادا کنند بلکه در عاری بی‌کران وجود معنایی نهج البلاغه را ساحلی بی‌منتهاست به قوت و قدرت می‌توان گفت علی بن ابیطالب پیشوای ادبیات انسان است.

بعضی درباره‌ی سخنان او گفته اند سخن او فروتر از سخن خالق و فراتر از کلام مخلوق است و در این گفتار جای هیچ مشکل و تدبیری نیست در جمله جمله‌های نهج البلاغه می‌توان شاهد زکاوت، بلاغت، اندیشه و هوش امیر مومنان در تمام جهات بود. آشکار است که در کوتاه‌ترین جملات او می‌توان میدان وسیعی از راه‌های تفکر و دقت را دید. از نظر عقل نیرومند او هیچ چیز پنهان نبوده است. او به راحتی احساسات عمیق خود را در درون به هیجان آورده است. منطق او مانند حکیمی آشنا به مسائل روز و حتی فراتر از زمان و روزگار بوده است. و نیروی تخیل او آنچنان در پرواز است که همه افئاق را در می‌نوردد. او هنرمندانه مسائل را در کنار هم آنچنان زیبا می‌نمایاند که هیچ هنرمند را یارای آن

نیست. همه و همه از ادبیات سخنان پرمایه و اندیشه و درک و خیال و هنر و اصالت سخنان او و در یک وحدت کلامی رنگی جدید و فرا زمینی دارد و نمودار زنده ای از جهان هستی را در این دنیا شکوفایی کند.

علی بن ابی طالب بدون شک بزرگ ترین خطیب زمان پیغمبر صلی الله علیه و آله و پس از آن بود. خداوند علی را با طبعی پاک و فطرت سلیم، ذوق نیک، سلیقه ای بلند و بلاغت بی نقص، ممتاز ساخت و با علم و دانش بی نظیر و استدلال های قوی و نیرومند عظمی را برای گفته ها و سخنان او برگزید. گفتار را برگرفته است از درون او که به راستی روح و شخصیت بزرگ و یگانه ای را را می نمایاند. در نهایت به قول استاد ارجمند جرج جبرداق: "ادبیات علی بن ابی طالب همیشه در خدمت تمدن و بشریت بوده و خواهد بود."

او الظاهر و الباطن بود انسانی فرا زمانی و فرا مکانی. او حقیقت واقعی بود.

عظیم است پیش تو دریا به موج	بلند است خورشید به تابان موج
ولی اهل صورت کجا پی برند	که ارباب معنی به ملک پی برند
اگر آفتاب است یک ذره نیست	وگر هفت درخت یک قطره نیست

و علی علیه السلام اوج کمال انسانیت را به عینه دیده بود.

آنچنان که ملاصدرا می‌فرماید: «کمال انسانی در حصول دو چیز است، حکمت و حریت.»

که منظور از حکمت دانستن اندازه‌ی عالم است که در وجود عالم امکان تنها علی است که این مراتب را پس از اولیاء الله طی کرده است و دیگر حریت که انسان را از تمام اوصاف بشری خالص می‌گرداند که آن هم در وجود مولا علی علیه السلام بدون انکار بوده است. اما اصول علی در تحکیم پیوندهای اجتماعی فرهنگی عدالت محوری بود. انسان شناختی که او از انسان واقعی می‌دانست در تناسب و تعادل خلاصه دیده بود و آنرا به زیبایی در خطابه‌ی مالک اشتر نخعی به تصویر کشید. این خطبه یکی از شاه‌کارهای ادبی، فرهنگی و انسان‌شناختی است. به همان اندازه که وجود مقدس و پاک مولی امیر مومنان فراتر از زمان و مکان است این خطبه نیز فراتر از کلامی خاص برای فرمانبرداری مقید و کار آمد است. این خطابه جهان شمول است در همه مکان‌ها و زمان‌ها. او بر اساس شناخت و درک عمیق خود از جهان هستی و خلقت آفرینش آدم آن گونه زیبا مسایل را بررسی و تحلیل کرده است که کاربردی در تمام دوران‌ها خواهد داشت.

بزرگ‌ترین مباحث انسان‌شناختی از عرفان سرچشمه می‌گیرد عرفانی که به صورت یک اندیشه‌ی فکری عظیم در وجود بشریت برای آگاهی از آنچه بوده و هست و خواهد بود، می‌باشد. اهالی عرفانی را در وجود مقدس دین اسلام پیغمبر صلی الله علیه و آله و یاران وفادار او دانسته‌اند